

Az *Aegilops triuncialis* L. jelentősége új *Triticum* spp. búzatörzsvonalak nemesítésében.

Автор(и): гл. ас. д-р Божидар Кьосев, Институт по растителни генетични ресурси "Константин Малков" – Садово; гл. ас. д-р Евгения Вълчинова, ИРГР – Садово; гл. ас. д-р Албена Пенчева, ИРГР – Садово; доц. д-р Манол Дешев, ИРГР – Садово; доц. д-р Гергана Дешева, ИРГР – Садово

Дата: 01.02.2025 *Брой:* 2/2025

Összefoglalás

Bulgária az egyik olyan Balkán-félszigeti ország, ahol a nemes tönk (*Aegilops*) nemzetség fajainak nagy a változatossága. Ezek a fajok génforrások a biotikus és abiotikus környezeti stressztényezők elleni rezisztenciához, amelyek a durum- és a közönséges búza genomjába történő hibridizáció révén bevezetve javíthatják azok ellenállóképességét. E fajok iránti érdeklődést az is indokolja, hogy felhasználhatók a tenyésztésben a durum- és a közönséges búza genetikai bázisának bővítésére. A búza vadon élő rokona, a

hármás tönk (*Aegilops triuncialis* L.) egy egynyári lágyszárú növény, amelyet tüskés kecskepázsitnak is neveznek. Ez egy tetraploid faj ($2n = 4x = 28$) UUCC genomösszetétellel. A faj széles körben elterjedt Bulgáriában, ahol növényi formáiban kifejezett genetikai változatosságot is mutat. Ez alapot ad a hazában előforduló *Aegilops triuncialis* L. genetikai potenciáljának és búzatartamú tenyésztési tulajdonságainak mélyreható tanulmányozásához.

Elterjedési országok: Afganisztán, Albánia, Algéria, Bulgária, Görögország, Irán, Irak, Spanyolország, Olaszország, Kazahsztán, Ciprus, Kirgizisztán, Krím, Kuvait, Libanon-Szíria, Líbia, Marokkó, Pakisztán, Palesztina, Portugália, Olaszország (Szardínia, Szicília), Tádzsikisztán, Tunézia, Törökország, Türkmenisztán, Üzbegisztán, a volt Jugoszlávia országai (Szlovénia, Észak-Macedónia, Horvátország, Szerbia, Montenegró, Koszovó és Bosznia).

A faj betelepítésre került: Németország, Kalifornia, Maryland, New York, Pennsylvania.

Botanikai leírás és morfológia

Téli egynyári, csomókban növő lágyszárú növény, több termő hajtást fejleszt. A szár töve félig elheverő, később felállóvá válik. A szárhossz általában 15–45 cm. A levelek lineáris-lándzsásak, kopaszak vagy szőrösek, 2–3 mm szélesek és 5–10 cm hosszúak. A legalacsonyabb és a legfelső levelek rövidebbek, mint a szár többi levele. A levélhüvely és a levéllemez között rövid, hártyás nyelvecske és szőrös fülkéske található. A virágzat összetett

füzér, kissé kúpos a csúcs felé, 3–6 cm hosszú (a toklászok nélkül) és 3–5 mm vastag, amely 3–6 termő füzérkéből áll, laza váltakozó elrendezésben a füzér fő tengelye mentén. A füzérkéek ülők, 7–10 mm hosszúak és kb. 3–4 mm szélesek. A csúcsfüzérke redukált, rövidebb és vékonyabb, kb. 7 mm hosszú és kb. 3 mm széles. Egy füzérkében 3–5 virág található, amelyek közül az alsó 3–4 általában termő, de akár öt termő virág is lehet, ami füzérkéenként 5 magot eredményez. Az oldalsó füzérkéek toklása tojásdad-nyúlt, 7–10 mm hosszú, zöldtől lilászöldig a kalásztörés és virágzás idején, barázdált felületű és egyenlőtlenül széles erekekkel (7–9), amelyek a felületbe süllyedtek, többé-kevésbé párhuzamosak, 2–3 toklással, amelyek közül az egyik 10–60 mm hosszú. A termő virágok leple 7–10 mm hosszú, nyúlt, ötérű, csónak alakú és hosszában összehajtott a felső részben. A külső lepel hosszabb, mint a toklász. A külső lepeleken a toklászok csak az oldalsó füzérkéknél fordulnak elő, és három darab van belőlük, 5–6 mm hosszúak. A belső pelyva kétérű, sűrűn álló bárkákkal. A belső lepel keskenyen tojásdad-elliptikus, 1 db 5–6 mm hosszú toklással. A bibeszál a külső és belső lepelek közé simul. Általában a füzér legfelső füzérkéje rosszul fejlett, toklásai egyenlőek vagy hosszabbak a füzérnél. Terméséréskor a füzér általában a tövénél elszakad és egészben lehull, néha csak a kezdetleges 1–2 steril füzérke marad a szárhoz tapadva. Amikor a füzér külön füzérkékre esik szét, a füzérke a szomszédos tengelyszegmenssel együtt válik le.

A termés hát-hasi lapított kaszat, barázdával a teljes hasi oldalon, szőrös a csúcsán. A mag színe vörös. Magokkal szaporodik.

Phenológia: Virágzás (április–augusztus), termésérés (május–augusztus)

Élőhelyek: Műveletlen és erősen zavart területek – ugarok, út mentek, száraz, homokos, füves lejtők, legelők. Egész Bulgáriában elterjedt, 500–1200 m tengerszint feletti magasságon.

Ökológia: Legkevésbé érintett vagy veszélyeztetett faj.

Taxonómia: Royal Botanic Gardens, Kew

Szinonimák: *Aegilopodes triuncialis* (L.) Á.Löve, *Aegilops elongata* Lam., *Aegilops triuncialis* subsp. *eutriuncialis* Eig, *Aegilops triuncialis* subsp. *typica* Zhuk., *Aegilops triuncialis* var. *typica* Eig, *Triticum triunciale* (L.) Raspail, *Aegilopodes triuncialis* subsp. *persica* (Boiss. ex Hohen.) Á.Löve, *Aegilops aristata* Req. ex Bertol., *Aegilops buschirica* Roshev., *Aegilops echinata* C. Presl, *Aegilops persica* Boiss. ex Hohen., *Aegilops squarrosa* L., *Aegilops squarrosa* subsp. *eusquarrosa* Eig, *Aegilops squarrosa* subsp. *typica* Zhuk., *Aegilops squarrosa* var. *typica* Eig, *Aegilops triaristata* Req. ex Bertol., *Aegilops triuncialis* var. *albescens* Popova, *Aegilops triuncialis* var. *assyriaca* Eig, *Aegilops triuncialis* subsp. *bozdagensis* Cabi & Dogan, *Aegilops triuncialis* var. *breviaristata* Hack., *Aegilops triuncialis* f. *brunnea* (Popova) K. Hammer, *Aegilops triuncialis* var. *brunnea*

Popova, *Aegilops triuncialis* subsp. *caput-medusae* Zhuk., *Aegilops triuncialis* var. *constantinopolitana* Eig, *Aegilops triuncialis* subsp. *fascicularis* Zhuk., *Aegilops triuncialis* var. *ferruginea* Popova, *Aegilops triuncialis* f. *ferruginea* (Popova) K. Hammer, *Aegilops triuncialis* var. *flavescens* Popova, *Aegilops triuncialis* f. *flavescens* (Popova) K. Hammer, *Aegilops triuncialis* var. *glabripica* Eig, *Aegilops triuncialis* subvar. *glauca* Miczyn, *Aegilops triuncialis* subvar. *hirsuta* (H. Lindb.) Jahand. & Maire, *Aegilops triuncialis* f. *hirsuta* H. Lindb., *Aegilops triuncialis* var. *hirta* Zhuk., *Aegilops triuncialis* subvar. *hispida* Miczyn., *Aegilops triuncialis* var. *leptostachys* Bornm., *Aegilops triuncialis* var. *muricata* Zhuk., *Aegilops triuncialis* var. *nigriaristata* Flaksb., *Aegilops triuncialis* var. *nigroalbescens* Popova., *Aegilops triuncialis* f. *nigroalbescens* (Popova) K.Hammer., *Aegilops triuncialis* var. *nigroaristata* Flaksb., *Aegilops triuncialis* var. *nigroferruginea* Popova., *Aegilops triuncialis* f. *nigroferruginea* (Popova) K.Hammer., *Aegilops triuncialis* var. *nigroflavescens* Popova., *Aegilops triuncialis* f. *nigroflavescens* (Popova) K.Hammer., *Aegilops triuncialis* var. *nigrorubiginosa* Popova., *Aegilops triuncialis* f. *nigrorubiginosa* (Popova) K.Hammer., *Aegilops triuncialis* subsp. *orientalis* Eig., *Aegilops triuncialis* subsp. *persica* (Boiss. ex Hohen.) Zhuk., *Aegilops triuncialis* var. *persica* (Boiss. ex Hohen.) Eig., *Aegilops triuncialis* var. *pubispica* Eig., *Aegilops triuncialis* var. *rubiginosa* Popova., *Aegilops triuncialis* f. *rubiginosa* (Popova) K.Hammer., *Aegilops triuncialis* subvar. *subglabra* (H.Lindb.) Jahand. & Maire., *Aegilops triuncialis* f. *subglabra* H. Lindb., *Triticum persicum* (Boiss. ex Hohen.) Aitch. & Hemsl., *Triticum squarrosum* (L.) Raspail.

A faj jelentősége:

Aegilops triuncialis L., más néven tusk